

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.Драгоманова

ШПАК Лариса Миколаївна

УДК 371.012

**РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ
ОСНОВНОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ
З КОНСТРУЮВАННЯ ТА МОДЕЛЮВАННЯ ОДЯГУ
НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ**

13.00.02 – *Теорія та методика трудового навчання*

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 1999

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Херсонському державному педагогічному університеті, Міністерство освіти України

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Кузьменко Василь Васильович
Херсонський державний педагогічний університет, завідувач кафедри педагогіки

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Дьомін Анатолій Іванович
Національний аграрний університет,
професор кафедри педагогіки;

кандидат педагогічних наук
Хоменко Людмила Миколаївна
Уманський державний педагогічний університет,
доцент кафедри теорії і методики трудової підготовки

Провідна установа: Криворізький державний педагогічний інститут, кафедра педагогіки і методики трудового і професійного навчання, Міністерство освіти України, м.Кривий Ріг

Захист дисертації відбудеться “_13_” _____04_____ 1999 р. о _14_ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.05 в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова (252601, Київ, вул. Пирогова, 9)

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (252601, Київ, вул. Пирогова, 9)

Автореферат розісланий “_14_” _____03_____ 1999 р.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради

В.М.Назаренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Перед сучасною педагогічною наукою і школою гостро стоїть питання про необхідність докорінних реформ у сфері освіти, які спрямовані на всебічну підготовку підростаючого покоління, його цілісний і гармонійний розвиток та особистісне зростання.

Важлива роль у вирішенні цієї проблеми належить організації навчання і виховання в школі, які покликані забезпечити формування і творчий розвиток кожного учня. Разом з тим практика свідчить, що вчитель не завжди використовує можливості навчальних занять для творчості, розвитку індивідуальності учнів, їх самостійності, ініціативи, що особливо важливе саме в підлітковому віці, коли відбувається вибір певної соціальної позиції. Кожна цивілізована країна або та, яка хоче бути цивілізованою, дбає про творчий потенціал суспільства взагалі і кожної людини зокрема. Рушійною силою розвитку людства є потреба постійного вдосконалення. В умовах становлення сучасної школи шлях до демократичного, цивілізованого суспільства зумовлений не стільки економічними та політичними пріоритетами, скільки загальним рівнем сформованості та розвитку кожної особистості, її свідомості та самосвідомості, реалізацією творчого потенціалу. Діти - це майбутнє суспільства і від того, які цінності і світоглядні установки, культурні і моральні норми виховуємо в них сьогодні, багато у чому залежатиме наше завтра. Трудове навчання, а саме уроки з конструювання та моделювання одягу, є одним із предметів, який вчить історії, культурі, моралі, виховує естетичний смак.

Кожна людина зростає неповторною особистістю, здатною до самоактуалізації, до формування власних творчих здібностей. Самовдосконалення, самореалізація, формування і розвиток самосвідомості та самопізнання особистості відбувається тільки за умов активної діяльності, спрямованої на перетворення навколишнього середовища й самої людини. Це поняття одержало загальне визначення в сучасній науці та є основоположним для нашого дослідження.

Індивідуальність кожного наділена надзвичайно багатим творчим потенціалом, який у житті часто буває нереалізованим через об'єктивні та суб'єктивні причини. Художньо-конструкторська діяльність на уроках трудового навчання з конструювання та моделювання одягу, що нами розглядається, і дає учням середніх шкіл широкі можливості для виявлення власної індивідуальності, безпосередньої участі школярів у цій діяльності на доступному рівні складності, розкриває великі перспективи комплексного формування творчого потенціалу особистості. Крім того, досягаючи секретів майстерності мистецтва одягу, школярі знайомляться з дивовижним світом його краси, що сприяє формуванню моральних ідеалів, естетичного смаку, підвищенню їх культурного рівня. Тому пошук методів викладання матеріалу

на уроках з конструювання та моделювання одягу в умовах спеціально організованої діяльності, які б сприяли підвищенню рівня засвоєння учнями програмного матеріалу, вивільнили час для формування творчих здібностей та сприяли б естетичному вихованню, є актуальною проблемою сьогодення.

Обрана для дослідження проблема завжди хвилювала педагогів. Класична педагогічна спадщина А.С.Макаренка, В.О.Сухомлинського, К.Д.Ушинського дає сучасникам зразок гуманістичного підходу до навчання і виховання підростаючого покоління, до їх творчих здібностей. Л.С.Виготський створив теорію, згідно з якою навчання не підкоряється пасивному стану формування і розвитку учня, а навпаки, добре організоване навчання “веде за собою розвиток”. В.В.Давидов, Г.С.Костюк та інші висловлювали думки, що психічний розвиток в цілому, а розумовий зокрема, визначається змістом, системою і способом передачі інформації.

В руслі досліджуваної проблеми слід відзначити роботи Ю.К.Бабанського, Я.О.Пономарьова, В.О.Крутецького, які працювали над проблемами комплексного підходу до навчання і виховання, інтенсифікації педагогічного процесу. Дослідники І.С.Кон, Д.І.Фельдштейн підкреслюють, що саме в підлітковому віці проявляється максимальне прагнення до пізнання нової інформації, відчувається потреба в творчій діяльності, здатність діяти ініціативно і самостійно.

Праці І.П.Волкова, Л.С.Виготського, О.Н.Лука, О.М.Леонтьєва, В.О.Моляко, Я.А.Пономарьова, В.Е.Чудновського, В.С.Юркевича дають можливість зрозуміти шляхи і умови формування і розвитку творчих здібностей. Роботи Г.С.Альтшуллера, Д.Б.Богоявленської, І.П.Волкова, А.Т.Шуміліна присвячені теорії творчості. Аналізу педагогічних аспектів формування пізнавальної активності учнів у процесі творчої діяльності допомагають праці К.О.Альбуханової-Славської, Ю.К.Бабанського, П.І.Підкасистого, В.В.Давидова, І.І.Родак.

Спрямовуючи свої зусилля на формуванні творчих здібностей учнів середнього шкільного віку, ми використали значний вітчизняний і зарубіжний досвід з питань диференціації навчання (Б.І.Коротяєв, Є.А.Клімов, Б.В.Новиков), розвивального навчання (В.В.Давидов, Г.С.Костюк), проблемного навчання (О.М.Алексюк, Д.О.Тхоржевський), діагностики творчих здібностей (Д.Б.Богоявленська, В.М.Дружинін та ін.).

Але вивчення психолого-педагогічної літератури дозволило помітити розбіжність науковців у поглядах на питання формування і розвитку творчих здібностей, зокрема: як особистість стає творчою, як розвинути її творчий потенціал. Недостаньо також вивчена проблема художньо-конструкторської творчості. Саме ці обставини - неповна теоретична розробленість і методична дослідженість проблеми у поєднанні з її великою практичною значущістю і актуальністю - спричинили **вибір теми** нашої роботи: “Розвиток творчих

здібностей учнів основної загальноосвітньої школи з конструювання та моделювання одягу на уроках трудового навчання ”.

Об'єкт дослідження: процес формування творчих здібностей учнів на уроках трудового навчання.

Предмет дослідження: спеціально організована навчально-творча діяльність на уроках конструювання та моделювання одягу, як основа формування творчих здібностей учнів 5-9 класів.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити зміст і методіку організації художньо-конструкторської діяльності, які забезпечують ефективність формування творчих здібностей учнів 5-9 класів на уроках конструювання та моделювання одягу.

Гіпотеза дослідження - в основу нашого дослідження було покладено припущення про те, що формування творчих здібностей школярів на уроках конструювання та моделювання одягу буде ефективнішим. якщо:

- цьому сприятиме спеціально організований, систематичний творчий характер навчання, включений до навчально-пізнавальної та практичної діяльності;

- структура змісту розроблена як гнучка динамічна система, котра адекватна конкретним умовам педагогічного процесу;

- визначена і використовується система особистісно й соціально значущих навчально-творчих завдань різного рівня складності, яка орієнтована на індивідуальність учня, ступінь його підготовленості.

Реалізація поставленої мети та доведення гіпотези передбачають вирішення таких **завдань**:

- визначити науково-теоретичні передумови формування творчих здібностей особистості в процесі художньо-конструкторської діяльності по розробці конструкції моделі одягу;

- виявити можливості діагностики і визначити критерії оцінки рівней сформованості творчих здібностей учнів з метою визначення форм, методів і засобів педагогічного впливу на уроках конструювання та моделювання одягу;

- теоретично обґрунтувати й визначити структуру художньо-конструкторської діяльності в умовах її організації, як одного із засобів розвитку творчого потенціалу особистості;

- експериментально перевірити розроблену систему навчання з комплексом навчально-творчих завдань різного рівня складності, яка сприяє ефективному формуванню творчих здібностей у школярів.

Методологічну та теоретичну основу дослідження становлять системний підхід до цілісних педагогічних процесів і явищ, наукові положення про роль діяльності у формуванні творчих здібностей учнів; основні положення Закону України “Про освіту”, Державної національної програми “Освіта” (Україна ХХІ століття), комплексний підхід до виховання

творчої особистості, оптимізація педагогічного процесу, інтенсифікація навчання (Ю.К.Бабанський, Г.А.Победоносцев), особистісно-орієнтована модель навчання школярів (О.Я.Савченко), блочна форма подачі матеріалу (В.Ф.Шаталов).

У дослідженні використовувалися такі **методи**:

аналіз психолого-педагогічної літератури та узагальнення одержаної інформації, вивчення навчально-методичної документації, досвід роботи педагогів-новаторів, анкетування, бесіди, тестування, педагогічне спостереження, експеримент, експертні оцінки, аналіз результатів діяльності, методи статистичної обробки результатів дослідження.

База дослідження. Експериментально-дослідна робота і педагогічне спостереження проводилися в школі-гімназії №3 м.Херсона, СШ №13, №32, №49, №50 м.Херсона, СШ сіл Львове та Ольгівки Беріславського району Херсонської області. Експериментом охоплено 324 учні, 42 вчителі трудового навчання.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що розроблено, теоретично обгрунтовано і апробовано систему організації художньо-конструкторської діяльності, яка сприяє ефективному формуванню творчих здібностей учнів, підвищує їх рівень знань і майстерності на уроках з конструювання та моделювання одягу, розроблено та апробовано комплекс навчально-творчих завдань різного рівня складності; визначено критерії сформованості творчих здібностей: вміння учнів організувати свою навчально-пізнавальну діяльність; здатність до вироблення нової ідеї, пошук оригінальних рішень конструкцій моделей одягу; уміння сконцентрувати увагу на найбільш важливих елементах моделі, прояв старанності; навички при виконанні різного рівня складності навчально-творчих завдань; здібність класифікувати, аналізувати, синтезувати, альтернативно, нестандартно мислити, самостійно виконувати практичну роботу та на їх основі встановлено рівні сформованості творчих здібностей учнів.

Теоретичне значення дослідження: уточнено сутність поняття “творчі здібності”, запропоновано етапи спеціально організованої художньо-конструкторської діяльності на уроках трудового навчання та показано її вплив на формування творчих здібностей учнів.

Практичне значення дослідження визначається тим, що:

- розроблені й експериментально перевірені теоретичні положення складають реальну основу для організації спеціальної діяльності на уроках конструювання та моделювання одягу, що дозволило сформулювати творчі якості особистості, покращити художню й конструкторську освіту і естетичне виховання школярів, підвищити їх загальний культурний рівень;

- розроблений і використовується комплекс навчально-творчих завдань різного рівня складності, який орієнтований на індивідуальність учня, ступінь його підготовленості;

- результати дослідження можуть бути використані як науково-методична основа для вдосконалення змісту, форм, методів і засобів навчання на уроках трудового навчання.

Надійність і вірогідність дослідження та основних висновків роботи забезпечені теоретичним обґрунтуванням вихідних положень; опорою на сучасні досягнення педагогіки, використанням взаємодоповнюючих методів дослідження, адекватних його предмету, меті і завданням, поєднанням якісного і кількісного аналізу емпіричного матеріалу, результатами експериментальної роботи; застосуванням методів математичної статистики для обробки результатів експерименту.

Основні положення, що виносяться на захист:

1. Спеціально організована художньо-конструкторська діяльність може розглядатися ефективним засобом формування творчих здібностей учнів, яка включає в себе два послідовних блоки організації навчальної діяльності на уроках з конструювання та моделювання одягу, перший з яких має пізнавальне значення, а другий - формуючу спрямованість.

2. Забезпечення послідовності у формуванні рівнів творчих здібностей повинно здійснюватись на основі комплексності та варіативності завдань творчого характеру.

3. Передумовою розвитку творчого потенціалу особистості в умовах спеціально організованої навчально-творчої діяльності повинно стати узгодження рівня навчально-творчих завдань із ступенем сформованості творчих здібностей учнів.

Апробація дослідження. Основні результати дослідження розглядались на засіданнях кафедри педагогіки і кафедри методики трудового навчання та профорієнтації Херсонського державного педагогічного університету, на звітних науково-практичних конференціях науково-дослідної роботи кафедр Херсонського державного педагогічного університету (1996-1998 р.р.), на науково-практичній конференції "Формування естетичного досвіду вчителя" (м.Херсон, 1995 р.), на науково-практичній конференції "Актуальні проблеми педагогічної теорії і практики" (м.Херсон, 1997 р.), на конкурсі "Учитель року" (м.Херсон, 1998 р.), на науково-практичній конференції "Вивчення, узагальнення та впровадження передового педагогічного досвіду" (м.Херсон, 1998 р.), на науково-методичних семінарах вчителів трудового навчання м.Херсона (1996 - 1998 р.р.).

Впровадження у практику. Матеріали дослідження використовуються у навчально-виховному процесі середніх шкіл (м.Херсона), сільських шкіл (Львове та Ольгівки Бериславського району); основні положення дисертаційної роботи відображено у 8 публікаціях дисертанта.

Структура та обсяг дисертації: дисертаційне дослідження складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури (207

джерел), 3-х додатків. Текстова частина дисертації викладена на 165 сторінках, проілюстрована 3 схемами та 2 таблицями, 2 діаграмами, фрагментами уроків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, сформульовано об'єкт, предмет, мету, гіпотезу та завдання дослідження, розкрито методологічну основу роботи, висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення дослідження, представлені основні положення, які виносяться на захист.

У першому розділі "Теоретичні засади формування творчих здібностей учнів" висвітлено історичний аспект, сучасний стан проблеми, аналізується ефективність існуючих шляхів формування творчих здібностей учнів. Аналіз стану теоретичної та експериментальної розробки проблеми формування творчих здібностей учнів 5 - 9 класів на уроках трудового навчання дозволив виокремити певні напрями, за якими здійснюються теоретично-експериментальні дослідження творчих нахилів, зокрема розробки конструкції моделі одягу учнями середнього шкільного віку.

У сучасній психолого-педагогічній науці дослідження проблеми здібностей відбувається під впливом праць Г.С.Костюка, М.С.Лейтеса, О.М.Леонтєва, К.К.Платонова, С.Л.Рубінштейна, Б.М.Теплова, Ю.О.Самаріна. Більшістю дослідників прийняте визначення здібностей, яке в свій час дав йому Б.М.Теплов, а пізніше - М.С.Лейтес. За цим визначенням, здібності - це такі індивідуально-психологічні особливості, які мають відношення до успішності виконання діяльності. Здібності не можуть зводитись до наявних знань, навичок чи умінь, але вони можуть пояснити легкість і швидкість набуття цих знань та навичок. Таке визначення вказує на важливу для практики обставину: здібності людини можна виявити й оцінити на основі результатів її конкретної діяльності (навчальної).

В дисертації показано, що у сучасній психолого-педагогічній науці існують різні погляди на походження здібностей і теоретичні підходи до їх вивчення. До найбільш чітко окреслених серед них слід віднести діяльнісно-особистісний (Є.П.Ільїн, А.Г.Ковальов, Б.М.Теплов) і функціонально-генетичний (Б.Г.Ананьєв, К.К.Платонов, С.Л.Рубінштейн) підходи. Останнім часом в психології визначився підхід до вивчення здібностей з позиції конкретних особливостей окремо взятої людини, з позиції індивідуально-психологічних відмінностей у здібностях (Е.О.Голубева, Б.Р.Кадиров, М.С.Лейтес). Докладно розглянуті в дисертації відмінності між існуючими підходами до вивчення здібностей показують, що вони зовсім не суперечать один одному, кожен з них досліджує лише один бік проблеми і не може претендувати на її вирішення в цілому. Досить

суперчливе розуміння походження здібностей представниками різних шкіл можна пояснити не стільки принциповими позиціями (як це часто подається при їх розгляді), скільки самими підходами до цього.

Вивчення психолого-педагогічної літератури показує, що формування творчих здібностей учнів базується:

1) на провідній ролі навчання в творчому формуванні учнів (Л.С.Виготський, Г.С.Костюк). Навчання повинно орієнтуватися на ті функції, які стимулюють творче формування дітей;

2) на взаємозв'язку цілеспрямованого формування у школярів навчальної діяльності і її творчого розвитку (Ю.К.Бабанський, В.Ф.Паламарчук). Шлях, за яким в ході засвоєння знань спеціально навчаються раціональним прийомам пізнавальної діяльності, стимулює їхній розумовий розвиток, відповідає завданню розвивального навчання;

3) на проблемному навчанні в творчому формуванні учнів (Т.В.Кудрявцев, О.М.Олексюк, Д.О.Тхоржевський). Проблемне навчання - тип розвивального навчання, зміст якого визначений системою проблемних завдань різного рівня складності. Воно спрямоване на формування умінь самостійно розв'язувати пізнавальні проблеми, на розвиток творчого мислення учнів;

4) на активній позиції учня в навчальному процесі (В.В.Давидов, Ю.К.Бабанський, І.Д.Зверев та інші). Тільки тоді можна говорити про активність учня, якщо в процесі навчання йому надається можливість навчатися відповідно до своїх навчальних можливостей і творчих здібностей. Забезпечуючи учневі відповідний рівень творчої пізнавальної активності, на уроці створюються умови для постійного ускладнення матеріалу, який вивчається, і творчого вирішення проблем, що виникають в процесі учіння.

Творчі здібності нами розглядаються як органічна єдність високого рівня знань свідомої особистості з її природними задатками, індивідуальними особливостями, розвиненими, удосконаленими в процесі спеціально організованої творчої діяльності, спрямованої на прояв особливостей кожного, на задоволення духовних, естетичних, моральних потреб особистості та суспільства.

Процес організації творчої діяльності в нашому дослідженні ґрунтувався на єдності раціонального, емоційного і діяльнісного компонентів творчого розвитку особистості.

На основі аналізу специфіки прояву дидактичних принципів навчання в процесі художньо-конструкторської діяльності, в дослідженні було виявлено умови, що забезпечують розвиток творчих здібностей школярів на уроках обслуговуючої праці. Під педагогічними умовами в нашому дослідженні розглядається сприятлива організація спеціальної трудової діяльності з метою посилення та активізації її творчого впливу. Успіх її залежатиме від таких умов:

- 1) науково-методичного забезпечення навчального процесу;
- 2) матеріально-технічного оснащення занять у навчальних майстернях;
- 3) правильного і творчого підбору методів навчання;
- 4) забезпечення індивідуальності навчання;
- 5) рішення конкретних практичних завдань, які відповідають ступеню підготовленості учнів для їх виконання.

В дисертаційній роботі показано, що головними передумовами успішного розвитку творчих здібностей особистості повинні виступати: інтелектуальна активність, пошукова ініціатива, прагнення до самовдосконалення, що повинно забезпечувати вибір до кожного з них відповідний вид навчальної діяльності. Поряд з цим, нами визначено, що творчі здібності в художньо-конструкторській діяльності по розробці конструкцій одягу можуть розвиватися з врахуванням особливостей цієї діяльності. Цілеспрямоване їх формування повинно опиратися на індивідуальні якості особистості, на її природні задатки, нахили, забезпечуючи самовираження й самовдосконалення в процесі розвитку особистості.

Для визначення особливостей художньо-конструкторської діяльності з конструювання та моделювання одягу в дисертації виділено та проаналізовано такі її види, які відрізняються між собою змістом виконувальних робіт за ступенем їх складності:

- 1) формування творчого задуму ;
- 2) діяльність, пов'язана з розробкою творчого завдання та ескізу моделі одягу;
- 3) розробка конструкції моделі (проведення аналізу основних елементів моделі, побудова креслень та виготовлення лекал);
- 4) коригування виготовлених лекал за допомогою технічного моделювання в одязі відповідно розробленого ескізу моделі одягу;
- 5) оформлення технічної документації на модель одягу.

Безумовно, одяг людини є важливе і складне явище культури. Він повинен відтворювати внутрішній світ людини. Головне, щоб в одязі людини відображалися думки, почуття, досвід, щоб враховувалися зовнішні дані особистості. У зв'язку з цим на заняттях трудового навчання в учнів повинні формуватися такі якості, як: цілеспрямовано дивитись і розуміти оточуюче середовище (зрівнювати, співставляти, розкривати подібність і неоднаковість предметів і явищ); виділяти головне не тільки в одязі, а й в оточуючому нас світі; сприймати залежність елементів зображення, конструкцій, пов'язаних між собою композиційною логікою; розвивати у учнів предметно і понятійно-об'єктивного мислення, різні види пам'яті, уявлення, фантазію, оригінальність та нестандартність мислення; здібності аналізувати і синтезувати у художньому образі реальні предмети і явища на основі співставлення і пошуків далеких та близьких аналогій; розвиток сенсорних

умінь і навичок з метою вдосконалення функціональних можливостей органів почуттів, підвищення їх загальної чутливості на основі диференційованого аналізу об'єктів і явищ оточуючої дійсності; формування навичок композиції, уміння планувати і підбирати матеріали і інструменти; формування спеціальних практичних умінь і навичок; уміння планування своєї діяльності під час виконання навчально-творчих завдань різного рівня складності.

Усі ці напрямки діяльності дуже добре втілюються при вивченні конструювання та моделювання одягу учнями, який з давніх часів був завжди показником соціально-економічних умов життя народу.

В **другому розділі** “Обґрунтування структури змісту й методики організації спеціальної діяльності учнів на уроках з конструювання та моделювання одягу” показано процес формування творчих здібностей учнів на уроках трудового навчання, форми організації художньо-конструкторської діяльності учнів з використанням навчально-творчих завдань різного рівня складності, організацію та хід експериментальної роботи.

В дисертації показано, що зміст уроків з конструювання та моделювання одягу повинен ґрунтуватись на:

- відповідності змісту запропонованого обсягу знань загальним вимогам і завдання навчально-виховного процесу;
- можливості формування та розвитку творчої індивідуальності й соціальної активності в педагогічному процесі;
- на обліку матеріально-технічного забезпечення шкіл для уроків із запропонованих видів художньо-конструкторської творчості в процесі створення проектів моделей одягу.

В основу спеціально організованої навчально-творчої діяльності, спрямованої на розвиток творчих здібностей школярів було покладено: художнє проектування моделей одягу, розробку їх конструкцій, моделювання й художнє оформлення виробів. Запропоновані етапи навчально-творчої діяльності на уроках з конструювання та моделювання одягу включають два складники:

- базовий компонент, який і визначає структуру змісту предмета, висуває нові основні вимоги до знань, умінь і навичок;
- комплекс навчально-творчих завдань, спрямованих на виявлення й розвиток індивідуальних художньо-конструкторських творчих здібностей особистості.

Особливість запропонованих етапів діяльності полягає в тому, що вони носять відкритий, динамічний характер і зорієнтовані на творчу співпрацю вчителя й учня. Це означає, що кожний наступний етап може змінюватися й варіюватися в процесі взаємодії двох суб'єктів навчальної діяльності (вчителя та учня) через їх індивідуальну мотивацію, інтелектуальний творчий діалог.

Запропонована структура діяльності реалізована в навчальній програмі в основу якої покладений тематичний принцип планування, розрахований на вивчення матеріалу “блоками”, що забезпечує варіативність і гнучкість.

Суть тематично-блочного змісту програми полягає:

-у подачі матеріалу, великого за обсягом, на початку вивчення теми, що вивчається, і його глибокому вивченні;

-у чіткій, послідовній організації навчального процесу на уроках з конструювання й моделювання одягу, що створює умови для звільнення часу на формування творчих здібностей учнів у наступному блоці, практичному їх вираженню під час виконання ескізів-варіантів і розробки конструкторських особливостей технічного моделювання;

-у зв'язку уроків з конструювання й моделювання одягу з рядом інших дисциплін: математикою, образотворчим мистецтвом, історією, природоведенням, кресленням.

Подібна структура програми по кожному з розділів включає чотири послідовних етапи навчальної діяльності на уроках з конструювання та моделювання одягу.

Перший етап передбачає активну роботу вчителя й учнів: цілісна подача матеріалу, використання повідомлень учнів, заздалегідь підготовлених з даного питання, складання інструкційних карт під час засвоєння матеріалу. Другий етап передбачає засвоєння й використання прийомів художнього проектування моделей одягу (в процесі проектування моделі) і розрахунків, прийомів побудови креслень (в процесі розробки конструкції виробу й технічного оформлення одягу). У процесі художнього проектування виробу закріплюються графічні вміння й навички, а в процесі виконання побудови креслення формуються конструкторські вміння й навички. Одночасно вчитель проводить опитування учнів за спеціальними картками-завданнями, за допомогою яких він не тільки може перевірити рівень знань учнів, а й визначити ступінь підготовленості школярів до виконання конструкторського завдання (в процесі проектування моделі одягу) і технічного моделювання (у процесі розробки конструкції моделі). Така організація роботи економить час для формування творчих здібностей на наступному третьому етапі, котрий передбачає виконання учнями конструкторського завдання (у проектній діяльності) і технічного моделювання (у процесі конструкторської діяльності). Цей процес проходить майже без втручання вчителя. Четвертий блок - це виявлення творчих здібностей у процесі розробки ескізів-варіантів і технічного моделювання, що супроводжується заповненням технічної документації.

Запропонований програмою комплекс навчально-творчих завдань і великий обсяг теоретичної інформації на високому рівні складності розвиває інтелектуально, породжує активність і ініціативність, вдосконалює майстерність.

Покладена в основу розвитку творчих здібностей школярів методика, оцінювалась експериментально. В процесі експериментального навчання аналізувався вплив запропонованих етапів та засобів на рівні сформованості творчих здібностей школярів.

Для оцінювання сформованості творчих здібностей учнів розроблено критерії, кожен з яких характеризує певні елементи художньо-конструкторської творчої діяльності:

- здатність до генерації творчої ідеї та пошук нового оригінального рішення конструкції моделі одягу;
- вміння спланувати та організувати діяльність;
- вміння виділити найбільш суттєві елементи діяльності;
- перенесення загально-трудова навичок в специфічні умови художньо-конструкторської діяльності;
- ступінь відповідності творчої розробки умовам навчального завдання.

В основу оцінювання кожного критерію було покладено ступінь самостійності та прагнення до оригінальності кожного учня у виконанні навчально-творчих завдань. Така градація навчально-творчих елементів діяльності дала можливість оцінювати їх результативність на основі результатів практичної діяльності учнів. Це знаходило прояв у тому, наскільки самостійно кожен учень міг виконувати поставлене перед ним завдання, вмів раціонально й у вибраній послідовності організувати процес самостійної роботи, виділяв у ньому головні та другорядні елементи, вмів правильно оцінити головне й другорядне у своїй діяльності і, нарешті, наскільки виконане практичне завдання було наповнене елементами творчості.

Визначені в дослідженні критерії оцінювання та поставленні їм у відповідність рівні розвитку творчих здібностей учнів наведені у таблиці 1.

Таблиця 1.

Критерії оцінювання творчих здібностей	Рівні сформованості		
	низький	середній	високий
Здатність до генерації творчої ідеї та пошук оригінального рішення конструкції моделі одягу	Розробка виконання за зразком або шаблоном	Розробка виконання за допомогою інструкційної карти	Розробка виконана за власним задумом
Вміння спланувати та	Здійснення	Діяльність	Повністю

організувати діяльність	діяльності у заданій послідовності	здійснюється за частково визначеними орієнтирами	самостійна діяльність
Вміння виділяти найбільш суттєві елементи діяльності	Намагання виділити несуттєві елементи конструкції моделі одягу	Намагання частково вирізнити основні та допоміжні елементи діяльності	Чітка та послідовна орієнтація в сукупності елементів діяльності
Перенесення загально-трудоих навичок в специфічні умови художньо-конструкторської діяльності	Відбувається без будь-якої орієнтації	Відбувається без усвідомлення потреби	Відбувається усвідомлена та обгрунтована діяльність
Ступінь відповідності творчої розробки умовам навчального завдання	Невідповідність умовам завдання	Часткова відповідність умовам завдання (частковий прояв елементів творчості)	Повна відповідність виконання завдання творчій ідеї

Для запровадження методики спеціально організованої діяльності на уроках конструювання та моделювання одягу, в процесі дослідження із залученими до експерименту учителями трудового навчання проводились методичні консультації та наради, на яких розроблявся план спільної роботи. В ході експерименту вчителям давалися рекомендації з питань конкретних індивідуальних підходів до розвитку творчого мислення учнів.

Результативність творчої діяльності учнів та динаміки її розвитку оцінювались за результатами виконання учнями контрольних творчих завдань. Ці завдання пов'язувались з основними етапами художньо-конструкторської діяльності учнів: художнім проектуванням одягу та конструкторською розробкою моделі.

Виходячи з того, що систематична спеціально організована навчально-творча діяльність школярів розпочалась тільки в 6 класі, то контрольні зрізи у 5 класі не проводились.

Узагальнені показники результатів виконання навчально-творчих завдань учнями експериментальних і контрольних класів та встановлені на їх основі рівні сформованості творчих здібностей учнів наведені в таблиці 2.

Таблиця 2.

Класи	Рівні сформованості творчих здібностей	Розподіл учнів (в %) за рівнями сформованості творчих здібностей	
		експериментальні класи	Контрольні класи
VI	Низький	22,9	35,4
	Середній	67,5	59,5
	Високий	9,6	5,1
VII	Низький	17,5	32,5
	Середній	68,7	61,3
	Високий	13,8	6,3
VIII	Низький	9,9	27,5
	Середній	71,6	63,5
	Високий	18,5	8,8
IX	Низький	4,9	22,8
	Середній	69,2	65,8
	Високий	25,9	11,4

Достовірність кількісних показників результатів експериментального навчання та оцінка кількісних змін у динаміці рівнів сформованості творчих здібностей учнів здійснювалось на основі статичних методів, в основу яких було покладено статистичний критерій К.Пірсона - χ^2 .

Кількісне оцінювання результатів експериментального навчання показало їх статистичну значимість, що дало підстави здійснити об'єктивний аналіз змін у рівнях сформованості творчих здібностей школярів.

Наступні статистичні розрахунки показали зростання показників творчих здібностей учнів в період експериментального навчання. Так, якщо узагальнений кількісний статистичний показник встановлений на основі χ^2 -критерію на першому етапі навчання (6 клас) становив $\chi^2_{\text{emp}} \approx 9,5$, то в 7 класі - $\chi^2_{\text{emp}} \approx 16,2$, у 8 класі - $\chi^2_{\text{emp}} \approx 23,1$, у 9 класі - $\chi^2_{\text{emp}} \approx 31,0$. Як видно з кількісних показників особливі зрушення в динаміці розвитку творчих здібностей відбулися у 8 та 9 класах. Крім того, аналіз результатів дослідження засвідчив про те, що якісний рівень (по всіх розглядувальних

аспектах) в експериментальних класах на 35% вищій ніж у контрольних. Це дало підстави вважати, що мету проведеного дослідження було досягнуто.

Проведена дослідно-експериментальна робота підтвердила висунуту в дослідженні гіпотезу і дала підстави сформулювати такі **висновки**:

1. Важливими умовами, що забезпечують розвиток творчих здібностей школярів на уроках конструювання та моделювання одягу слід вважати блочну структуру та передбачену в ній етапність спеціально організованої навчально-творчої діяльності учнів.

2. Блочна структура навчально-творчої діяльності по розробці конструкції моделі одягу будується в точній відповідності до пізнавальних можливостей учнів, опирається на мотивацію їх потреб у творчій діяльності.

3. Розроблений в дослідженні комплекс навчально-творчих завдань в сприяє підвищенню рівня знань і майстерності учнів, розвитку їх творчого мислення, формуванню якостей творчої особистості, самостійному здійсненню частково-пошукової та творчої діяльності, дозволяє сформулювати прийоми самоосвіти.

4. В якості критеріїв оцінювання сформованості творчих здібностей повинні виступати: здатність до генерації творчої ідеї та пошук нового оригінального рішення конструкції моделі одягу; вміння спланувати та організувати діяльність; вміння виділити найбільш суттєві елементи діяльності; перенесення загально-трудова навичок в специфічні умови художньо-конструкторської діяльності; ступінь відповідності творчої розробки умовам навчального завдання.

Проведена експериментальна робота показала зростання кількісних показників розвитку творчих здібностей учнів в умовах спеціально організованої навчально-творчої діяльності. Достовірність результатів кількісних показників підтверджена їх всебічним якісним та статистичним аналізом.

5. Творчий підхід вчителя до формування в учнів творчих здібностей у процесі організації спеціальної навчально-пізнавальної діяльності за допомогою комплексу навчально-творчих завдань різного рівня складності виховує в них потребу в самовдосконаленні, в науковому пошукові, розвиває індивідуальні властивості кожного учня тощо.

Отже, проведена науково-експериментальна робота показала високу ефективність запропонованої методики організації спеціальної діяльності в формуванні творчих здібностей учнів 5-9 класів на уроках трудового навчання та активізувала необхідність подальшого вивчення окремих аспектів означеної проблеми в гуртковій діяльності: прагнення творчих досягнень в пошуковій роботі, здібність генерувати ідеї, висувувати гіпотези, планувати та контролювати свою творчу діяльність.

Основний зміст роботи відображено в таких публікаціях:

1. Способи виявлення естетичного досвіду вчителя // Формування естетичного досвіду вчителя.: Збірник наукових праць. – Херсон: ХДПІ. - 1996. - С.17-18.
2. Формування творчих здібностей учнів в процесі художньо-конструкторської діяльності // Збірник наукових праць. - Херсон: ХДПУ. - 1998. - Вип. I. - С. 134-138.
3. Психолого-педагогічні аспекти формування творчих здібностей учнів в процесі художньо-конструкторської діяльності // Придніпровський науковий вісник. - Дніпропетровськ. - 1998. - №65 (132). - С. 11-13.
4. Розвиток естетичної культури учнів в процесі художньо-конструкторської діяльності // Збірник наукових праць. - Херсон: ХДПУ. - 1998. - Вип. I. - С. 58-61.
5. Формування творчої особистості школяра підліткового віку // Придніпровський науковий вісник. - Дніпропетровськ. - 1998. - №65 (132). - С. 13-16.
6. Навчально-творчі завдання - засіб формування творчих здібностей учнів на уроках обслуговуючої праці // Збірник наукових праць. - Херсон: ХДПУ. - 1998. - Вип. III. - С. 182-184.
7. Організація художньо-конструкторської діяльності учнів на уроках з конструювання та моделювання одягу // Трудова підготовка в закладах освіти. - №4. - С.
8. Особливості формування творчих здібностей учнів на уроках трудового навчання через конструювання одягу // Збірник наукових праць.- Херсон: ХДПУ. - 1988. - Вип.V - С. 125 - 128.

АНОТАЦІЯ

Шпак Л.М. ““Розвиток творчих здібностей учнів основної загальноосвітньої школи з конструювання та моделювання одягу на уроках трудового навчання””.

Дисертація є рукописом на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02. - теорія та методика трудового навчання.

Робота виконана в Херсонському державному педагогічному університеті. - Херсон, 1999 р.

Дисертаційне дослідження присвячене визначенню умов формування творчих здібностей учнів 5-9 класів на уроках трудового навчання в умовах організації спеціальної навчально-творчої діяльності засобами конструювання та моделювання одягу. В дисертації розроблено структуру організації спеціальної діяльності, дано опис всіх її структурних компонентів. Визначено

критерії та рівні сформованості творчих здібностей учнів, створено комплекс навчально-творчих завдань різного рівня складності відповідно індивідуальним можливостям, нахилам, ступеню підготовки учнів. Основний зміст роботи викладено в 8 публікаціях.

Ключові слова: структура організації, спеціальна діяльність, творчі здібності, навчально-творчий процес, художньо-конструкторська розробка одягу.

А Н Н О Т А Ц И Я

Шпак Л.Н. “Развитие творческих способностей учащихся основной общеобразовательной школы по конструированию и моделированию одежды на уроках трудового обучения”.

Диссертация является рукописью на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 - теория и методика трудового обучения.

Работа выполнена в Херсонском государственном педагогическом университете. - Херсон, 1999г.

Диссертационное исследование посвящено определению условий развития творческих способностей учащихся 5-9 классов на уроках трудового обучения в процессе специально организованной учебно-творческой деятельности средствами конструирования и моделирования одежды. Автором проведен анализ специфики проявления дидактических принципов обучения в процессе художественно-конструкторской деятельности. В диссертации разработана структура организации такой деятельности, дано описание всех ее структурных компонентов и методика развития творческих способностей учащихся на уроках трудового обучения средствами конструирования и моделирования одежды. Разработанная структура специальной деятельности реализована в учебной программе, в основу которой положен тематический принцип планирования, рассчитанный на изучение материала “блоками”, что обеспечивает вариативность и гибкость обучения. Обосновано возмозможность приобщения школьников к духовной культуре народа, его гармоническому вкусу и эстетичности, так как именно в одежде человек всегда воплощал свое стремление к прекрасному, свой художественно-эстетический взгляд и вкус.

Установлено, что основными предпосылками успешного развития творческих способностей личности являются: интеллектуальная активность, поисковая инициатива, стремление к самосовершенствованию и творчеству.

В диссертации определено, что творческие способности в художественно-конструкторской деятельности могут развиваться только с

учетом специфики этой деятельности. Целенаправленное их развитие должно опираться на индивидуальные качества личности, на ее природные задатки, наклонности, обеспечивая самовыражение и самосовершенствование в процессе развития личности.

В работе определены критерии оценивания творческих способностей, каждый из которых характеризует определенные элементы художественно-конструкторской учебно-творческой деятельности. В основу оценивания каждого критерия была положена степень проявления самостоятельности и стремления к оригинальности выполнения каждым учащимся учебно-творческого задания. Разработан комплекс учебно-творческих заданий разного уровня сложности в соответствии с индивидуальными возможностями, наклонностями, степенью подготовленности учащихся и уровнем сформированности творческих способностей. Определены уровни сформированности творческих способностей школьников. Эти задания были связаны с основными этапами художественно-конструкторской деятельности учащихся: художественным проектированием и конструкторской разработкой модели.

Экспериментально проверено влияние специально организованной деятельности на уроках трудового обучения в процессе конструкторской разработки одежды на развитие у школьников творческих способностей, а также проанализировано влияние предложенных этапов специальной деятельности на уровни сформированности творческих способностей школьников.

Основное содержание работы изложено в 8 публикациях.

Ключевые слова: структура организации, специальная деятельность, творческие способности, учебно-творческий процесс, художественно-конструкторская разработка одежды.

S U M M A R Y

Shpak L. N. "Formation of the pupils' creative abilities of the basic general education school at the lessons of designing clothes."

Thesis for a scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences, Speciality 13. 00. 02 - the theory and methodics of working education.

Kherson Pedagogical University . - Kherson, 1999.

Thesis is devoted to determination of the ways of creative abilities of 5-9 forms pupils' formation at the lessons of working education in conditions of special educational- creative activities organization by the means of designing clothes. In thesis the structure of special activity organization is worked out, all its structural components are described.

Criteria and levels of creative activities formation are determined, the complex of educational - creative tasks of different levels of intricacy according to pupils' individual abilities, inclinations and the degree of training is elaborated.